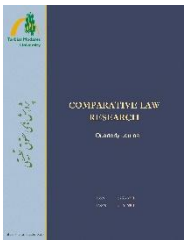

Comparative Law Research Quarterly, Vol. 30, No.2, Summer 2026, Pp. 188-217

Analyzing the Legal Status of the Permanent Committee for Prevention and Resolution of Disputes in EPC Contracts in the Oil Industry and Its Comparison with Similar Institutions

ARTICLE INFO
DOI: 10.48311/clr.2025.101652.0

Article Type
Research Article

Authors:
[1] Majid Ghorbani Lachevani
ORCID: https://0000-0003-3964-2492
[2] Mohammad Reza Afshari
ORCID: https://
[3] Sajedeh Azizi*
ORCID: https://0009-0005-2489-5915

Affiliation:
[1] Assistant Professor in Private Law, Tehran Petroleum Faculty, Petroleum University of Technology, Tehran, Iran
[2] Assistant Professor in Private and Islamic Law, Faculty of Law and Political Sciences, Shiraz University, Shiraz, Iran
[3] Master's Student in Oil and Gas Law, Tehran Petroleum Faculty, Petroleum University of Technology, Tehran, Iran

Correspondence:
Email :sajedeh780@gmail.com

Article History:
Received: 2025/03/12
Received in Revised form: 2025/11/09
Accepted: 2025/12/28

Abstract

Following the adoption of the 2024 General Conditions of EPC Contracts and the introduction of the Permanent Committee for Prevention and Resolution of Disputes under Article 75, a new institutional mechanism for dispute resolution has been established in Iran's oil industry. This study, using a descriptive–analytical method and based on legal documents and official regulations, examines the legal status, duties, jurisdiction, and procedural role of the Committee within the multi-layered system of contractual dispute resolution. It further compares this body with similar domestic institutions—such as the Ministry of Petroleum's Contractual Dispute Resolution Board—and international counterparts, particularly the Dispute Adjudication Board (DAB) in the FIDIC Silver Book. The findings indicate that the Committee is a distinctive, semi-consultative body with both preventive and curative functions that can manage disputes at an early stage through faster, less costly, and more technically informed processes. Comparative analysis with alternative dispute resolution (ADR) methods—including expert determination, mediation, mini-trial, and arbitration—shows that, while the Committee's opinions are non-binding like mediation and expert review, it plays a more proactive role by providing advisory opinions and maintaining continuous oversight during contract execution. Despite its advantages—such as efficiency, technical specialization, and the preservation of business relationships—the Committee faces challenges including the lack of a fixed procedural framework, the non-binding nature of its decisions, and the absence of a clear fee mechanism for members. Strengthening its legal enforceability and establishing detailed procedural rules could significantly enhance the effectiveness of this new institution in managing EPC contractual disputes in Iran's oil and gas sector.

Keywords: Permanent Committee for Prevention and Resolution of Disputes, EPC Contracts, Oil and Gas Industry, Alternative Dispute Resolution (ADR), FIDIC.

Copyright © 2026, TMU Press. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0) which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

فصلنامه پژوهش‌های حقوق تطبیقی
دوره ۳۰، شماره ۲، تابستان ۱۴۰۵
صص ۱۸۸-۲۱۷
مقاله پژوهشی

Comparative Law Research Quarterly
Vol.30, No.2, Summer 2026
Pp 188-217
Original Article

تحلیل جایگاه کمیته دائمی پیشگیری و رسیدگی به اختلاف در قراردادهای EPC صنعت نفت و مقایسه با نهادهای مشابه

مجید قربانی لاچوانی[۱]، محمدرضا افشاری[۲]، ساجده عزیزی[۳*]

۱. حقوق نفت و گاز، استادیار دانشگاه صنعت نفت، دانشکده نفت تهران، ایران
۲. حقوق خصوصی و اسلامی، استادیار دانشگاه شیراز، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ایران
۳. دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق نفت و گاز، دانشگاه صنعت نفت، دانشکده نفت تهران، ایران

تاریخ ارسال : ۱۴۰۳/۱۲/۲۲ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۸/۱۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۰/۰۷

چکیده

با تصویب شرایط عمومی پیمآن‌های EPC در سال ۱۴۰۳ و پیش‌بینی «کمیته دائمی پیشگیری و رسیدگی به اختلاف» در ماده ۷۵، سازوکاری نوین برای حل‌وفصل اختلافات در صنعت نفت ایران ایجاد شد که هدف آن، پیشگیری از بروز اختلاف و تسریع در حل آن پیش از رجوع به هیأت حل اختلاف و داوری است. این پژوهش با روش توصیفی ـ تحلیلی و مبتنی بر اسناد و مقررات موجود، به بررسی جایگاه حقوقی، وظایف، نحوه ورود و صلاحیت این کمیته در چرخه حل اختلافات قراردادی پرداخته و آن را با نهادهای مشابه داخلی از جمله هیأت حل اختلاف وزارت نفت و نیز ساختارهای بین‌المللی مانند «هیأت حل اختلاف» مندرج در کتاب نقره‌ای فیدیک مقایسه کرده است. نتایج نشان می‌دهد که کمیته دائمی، نهادی متمایز با ماهیتی شبه‌مشورتی است که ضمن برخورداری از کارکرد پیشگیرانه، در شرایط بروز اختلاف نیز با سرعت، هزینه کم و بهره‌گیری از تخصص فنی، می‌تواند اختلافات را در سطح قرارداد مدیریت

* نویسندهٔ مسئول مقاله: Email: Sajedeh780@gmail.com

کپی‌رایت © ۲۰۲۶، انتشارات دانشگاه تربیت مدرس (TMU Press). این مقاله به‌صورت دسترسی آزاد منتشر شده و تحت مجوز بین‌المللی Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 قرار دارد. بر اساس این مجوز، شما می‌توانید این مطلب را در هر قالب و رسانه‌ای کپی، بازنشر و بازآفرینی کنید و یا آن را ویرایش و بازسازی نمایید، به شرط آنکه نام نویسنده را ذکر کرده و از آن برای مقاصد غیرتجاری استفاده کنید.

ساجده عزیزی و همکاران ـــــــ

صنعتی، ۱۴۰۳).[۱]

از جمله مفاد اصلی شرایط عمومی پیمان، موضوع حل اختلاف بین کارفرما و پیمانکار است. قراردادهای پیمانکاری به‌عنوان یک قرارداد مستمر و طولانی‌مدت، می‌تواند موجب بروز اختلافات متعدد و بعضاً پیچیده‌ای میان کارفرما و پیمانکار شود. درصورتی‌که این اختلافات به‌نحو صحیح و به‌موقع حل‌وفصل نشوند، امکان ادامه کار و به نتیجه رسیدن پروژه وجود نخواهد داشت. اتخاذ یک استراتژی راهبردی جهت حل‌وفصل اختلاف در ابتدای بروز آن، ضرورتی اساسی برای حل‌وفصل صحیح و به‌موقع اختلاف است. در غیر این صورت، اختلافات کوچک منتهی به اختلافات پیچیده و بعضاً غیرقابل حل می‌گردد. بهره‌گیری از نظرات و توصیه‌های مشاوران و کارشناسان فنی و مهندسی در حل اختلافات، بسیار مؤثرتر و کارآمدتر از رجوع به مراجع قضایی است. از عمده اختلافات ممکن در قراردادهای پیمانکاری می‌توان به اختلاف در خصوص پرداخت دستمزد کیفیت انجام کار و تأخیر در انجام کار اشاره نمود (یعقوبی مقدم و دیگران، ۱۴۰۲: ۱۰۶).

یکی از نهادهای پیش‌بینی‌شده در شرایط عمومی پیمآن‌های EPC مصوب ۱۴۰۳، کمیته دائمی پیشگیری و رسیدگی به اختلاف می‌باشد. از آنجایی که خاستگاه کمیته مورد بحث با ویژگی‌های خاص آن، سند همسان مذکور می‌باشد، با توجه به جدید بودن این نهاد، تقریباً محور اصلی جست‌وجو و تحلیل موضوع، مواد مرتبط با کمیته در این سند است. نویسندگان ابتدا هر جای سند همسان که نامی از کمیته آمده را شناسایی کرده و سپس بر مبنای طرح‌ریزی اولیه و تقسیم سرفصل‌ها، آن قسمت را ذیل عنوان مربوط مورد مطالعه و تحلیل قرار می‌دهند. هدف از این پژوهش در وهله اول معرفی مرحله‌ای جدید از سازوکار چندلایه‌ای حل‌وفصل اختلاف است که ابتکارها و نوآوری‌هایی نسبت به مراحل پیشین دارد. در ضمن معرفی، شباهت‌ها و تفاوت‌های

---

۱. در سال ۱۴۰۳، معاونت مهندسی و پژوهش و فناوری وزارت نفت و معاونت تولیدی، فنی و زیربنایی سازمان برنامه و بودجه کشور، یک سند واحد ابلاغ کردند که در تمام پروژه‌های صنعتی EPC لازم‌الاجرا است. لازم به ذکر است که این سند، همان سند شرایط عمومی پیمان EPC سال ۱۴۰۲ است که بدون تغییر ابلاغ شده و برای نخستین‌بار، نهاد کمیته دائمی در این سند پیش‌بینی شده است.

ساجده عزیزی و همکاران ـــــــ

موضوع اختلاف در هیأت حل اختلاف دستگاه مرکزی کارفرما و داوری در راستای حل‌وفصل اختلاف انجام می‌شود را درصورتی‌که با حسن‌نیّت همراه باشد، نهایت کوشش طرفین به شمار آورد. با اینکه در حال حاضر حسن‌نیّت در بیشتر کشورها پذیرفته شده، ولی تعریف واحدی از آن ارائه نشده است (برومند و دیگران، ۱۳۹۹: ٤). این تلاش‌ها همچنین شامل تمامی اقداماتی همچون مذاکره، مشاوره با وکیل یا کارشناسان حقوقی، استفاده از روش‌های میانجی‌گری و موافقت‌نامه‌ها نیز می‌باشد. در خصوص حسن‌نیّت که اساسی‌ترین مؤلفه برای حل‌وفصل اختلافات قبل از ارجاع به کمیته پیشگیری و رسیدگی به اختلافات می‌باشد، می‌توان معیارهایی چون تعهد و صداقت[۲]، حفظ روابط[۳] و استفاده از روش‌های متعدد[٤] را مبنا قرار داد.

پس از احراز این موضوع که طرفین نهایت کوشش با حسن‌نیّت خود را برای حل اختلاف به‌کار گرفته‌اند، در صورت عدم حصول نتیجه، کارفرما یا پیمانکار می‌تواند موضوع را با ارائه مستندات به کمیته دائمی پیشگیری و رسیدگی به اختلاف در حل اختلافات قراردادی وزارت نفت ارجاع دهد. موضوع قابل توجه این است که این کمیته اجباراً وجود خواهد داشت؛ چراکه بند ۱ ماده ۷۵ شرایط عمومی پیمآن‌های EPC، طرفین را موظف به تشکیل کمیته به‌وسیله معرفی نمایندگان خود ظرف ۲۸ روز از تاریخ شروع اعتبار پیمان نموده است. لذا در صورت عدم حصول توافق در مرحله قبل و بقای اختلاف، کمیته دائمی که صرفاً مختص به شرایط اختلاف نیست، به‌عنوان مرجع حل‌وفصل اختلاف بین طرفین وارد فرآیند اختلاف شده و کارش را آغاز می‌کند.

---

۲. هدف غایی طرفین، باید حل اختلاف به شکل منصفانه باشد. تشخیص این امر، با توجه به درونی بودن اهداف اصلی، اندکی دشوار به نظر می‌رسد؛ اما با عنایت به جمیع تلاش‌های طرفین، قابل استنباط است.

۳. طرفین باید در حل اختلافات خود به نگه‌داری و حفظ روابط خود با یکدیگر توجه داشته باشند. بنابراین، تلاش در راستای خصمانه نمودن روابط یا گسترش اختلافات و کاستی و قصور در حل اختلاف، منجر به تضعیف روابط طرفین شده و از مصادیق عدم وجود حسن‌نیّت به شمار می‌رود.

٤. یعنی اگر مذاکرات اولیه در راستای حل اختلاف به بن‌بست رسید، طرفین روش‌های دیگری را به‌کار گیرند. از متداول‌ترین روش‌ها، می‌توان به میانجی‌گری، پای‌مردی یا مساعی‌جمیله و سازش اشاره نمود که در عرصه بین‌المللی در راستای حل‌وفصل اختلاف بین تابعان حقوق بین‌الملل به‌کار گرفته می‌شوند.

ساجده عزیزی و همکاران ـــــــ

نظریه مشورتی از کمیته کرده باشند.

طریق دیگر ورود کمیته در شرایط عدم اختلاف، تکلیفی است که مطابق سند بر عهده کمیته قرار داده شده است. کمیته مکلّف است در صورت مواجهه با مسائلی که پیش‌بینی می‌کند در آینده منجر به اختلاف بین طرفین می‌گردد، موضوع را به اطلاع طرفین برساند. حسن‌اجرای این تکلیف نیازمند داشتن اطلاعات و تجربه از اختلافات و چرایی حدوث آن‌ها در قراردادهای نفتی مشابه است (Oil and Gas Disputes Survey, 2021: 13). علی‌رغم آنکه سند تصریح نکرده که صرف اعلام موضوع به طرفین، تکلیف را از کمیته ساقط می‌نماید یا علاوه بر اعلام موضوع به طرفین، نسبت به ارائه نظریه مشورتی و پیشنهاداتی با اراده خود کمیته نیز الزام وجود دارد، به نظر می‌رسد که سند صرف اطلاع به اعضا را به‌عنوان وظیفه اجباری کمیته برشمرده و کمیته تکلیفی به ارائه راهکار برای پیشگیری از حل‌وفصل اختلاف ندارد؛ لکن از آنجایی که هدف از تأسیس نهاد کمیته، از طریق اطلاع صرف موضوع توسط کمیته محقق نمی‌گردد، با وجود عدم تصریح ارائه راهکار حل‌وفصل اختلاف توسط کمیته در چنین شرایطی، به نظر می‌رسد کمیته باید راه‌حل پیشنهادی خود را نیز ارائه دهد.

۲-۲-۲) وظایف کمیته در شرایط بروز اختلاف

هر یک از طرفین، صلاحیت ارجاع موضوع مورد اختلاف را به همراه ارائه مدارک و مستندات مربوطه به کمیته خواهند داشت. البته مشروط به رعایت بخش اول ماده ۷۵ سند که به‌کارگیری نهایت کوشش طرفین برای حل‌وفصل اختلاف را ضروری دانسته و در شرایط عدم توافق برای حل اختلاف، موضوع قابلیت ارجاع به کمیته را می‌یابد.

بخش ۷۵-۱-۱ از سند حاضر، به شکل واضحی به این موضوع نپرداخته و به نظر می‌رسد امکان بیان آن به شکل ساده‌تری نیز وجود دارد؛ لکن فحوای کلی آن، ارجاع اختلافات ناشی از قرارداد یا در ارتباط با قرارداد است که بین طرفین شکل می‌گیرد. همچنین حصری نبودن اختلافات قابل ارجاع به موارد مندرج در سند مورد توجه قرار گرفته است؛ اما در متن سند هم به برخی اختلافات قابل ارجاع به کمیته اشاره شده است.

ساجده عزیزی و همکاران ـــــــ

می‌توانند موضوع را به کمیته ارجاع دهند؛ اما به مذاکره یا به‌کار بردن نهایت کوشش طرفین برای حل موضوع مورد اختلاف به‌عنوان پیش‌نیاز طرح موضوع در کمیته، اشاره‌ای نشده است. پرسش این است که در این موارد، طرفین می‌توانند بدون مذاکرات اولیه، موضوع را مستقیماً در کمیته طرح کنند یا در این موارد هم تشریفات مذاکره و معیار به‌کار بردن نهایت کوشش طرفین باید رعایت شود؟

در مواردی که متن پیمان، ارجاع موضوع اختلاف به کمیته را بدون تصریح به شرط مذاکره پیش از طرح موضوع در کمیته بیان کرده است، به شرایط دیگری اشاره داشته که در حکم مذاکره و تلاش برای توافق بین طرفین بوده است. از جمله اینکه بیان شده که اگر پس از مکاتبه طرفین، در خصوص موضوع مدنظر به توافق نرسند یا یک طرف با نظر طرف دیگر موافق نباشد، هر یک از طرفین یا یکی از آن‌ها مجوز طرح موضوع در کمیته را خواهد داشت. همچنین در مواردی، مهلت‌هایی برای اعلام نظر طرف مقابل در خصوص موضوع طرح‌شده توسط یکی از طرفین پیش‌بینی شده که در صورت انقضای آن، موضوع جواز طرح در کمیته را می‌یابد. مانند تبصره جزء ۱ بند ۳ ماده ٦۰ ، تبصره بند ۳ ماده ۵۹، جزء ٤ بند ٤ ماده ٤۹ و موارد مشابه.

در صورت وجود شرط مذاکره و به‌کار بردن نهایت کوشش طرفین برای حل موضوع مورد اختلاف و عدم حصول نتیجه، هر یک از طرفین می‌توانند موضوع اختلاف را به کمیته ارجاع دهند. البته در برخی موارد، امکان ارجاع و بررسی موضوع در کمیته، صرفاً برای یکی از طرفین (غالباً پیمانکار) قابل تحقق است. از جمله موارد مندرج در بند ۲ ماده ۳ پیمان، جزء ٦ بند ۲ ماده ۲۸ و جزء ۱ بند ۳ ماده ٦۰.

در صورت وجود شرایط طرح موضوع در کمیته، درخواست‌کننده باید مدارک و مستندات مربوطه را نیز در اختیار اعضای کمیته قرار دهد؛ لکن مشخص نیست که در صورت فقدان یا نقص مدارک ارائه‌شده توسط درخواست‌کننده، کمیته ضمن شروع رسیدگی، تکمیل اسناد توسط طرفین را خواهد خواست و یا تا زمان تکمیل نهایی مستندات مربوطه، از شروع رسیدگی ممانعت به عمل می‌آید. به نظر می‌رسد به علت محدود بودن مدت زمان قرارداد و اجرای پروژه و همچنین الزامی نبودن پذیرش نظرات کمیته برای طرفین و متعاقباً عدم وجود بیم تضییع حق یکی از

ساجده عزیزی و همکاران ـــــــ

از ایجاد زمینه‌های بروز فساد، تشکیل شده است (مجموعه مقررات هیأت حل اختلاف قراردادی، ۱۴۰۳). در EPC مصوب ۱۳۹۸ نیز همانند سند سال ۹۶، شیوه‌نامه حل اختلافات قراردادی وزارت نفت مورد توجه قرار داده شده است. به عقیده برخی نویسندگان، این شیوه‌نامه ماهیت مشخصی ندارد؛ چراکه نه تحت سازش و میانجی‌گری می‌گنجد و نه داوری (صفری و بادکوبه هزاوه، ۱۴۰۰: ۱۶۴).

در EPC سال ۱۴۰۳، نامی از این هیأت و یا شیوه‌نامه حل اختلافات قراردادی وزارت نفت، مشاهده نمی‌گردد؛ لکن به دلیل انعقاد قراردادهایی که تاریخی مقدم بر تاریخ سند همسان فعلی دارند و در نتیجه مقرراتشان تحت شمول اسناد همسان سابق است، هیأت حل اختلاف قراردادی وزارت نفت، کمافی‌السابق به فعالیت خود ادامه می‌دهد.

مورد دوم کتاب نقره‌ای فیدیک[۵] است که مختص شرایط پیمان پروژه‌های مهندسی، تدارکات و ساخت می‌باشد. از سال ۱۹۹۹، فیدیک، تشکیل هیأت تخصصی حل اختلاف را در قرارداد پیش‌بینی کرد و کارفرمایان و پیمانکاران را ملزم به رعایت مقرره‌های مربوط به این کمیته در قرارداد نمود. این مسئله، یکی از بزرگترین نوآوری‌های فدراسیون به حساب می‌آید، چراکه این هیأت شبیه به داوری، اما در بین سایر روش‌ها، دارای مزایای بیشتری نسبت به آن است (انیسی، ۱۳۸۹: ۵).

---

۵. فدراسیون بین‌المللی مهندسان مشاور (فیدیک) سازمانی جهانی است که استانداردهای بین‌المللی برای قراردادهای صنعت ساخت‌وساز را تدوین می‌کند. این سازمان با هدف بهبود فضای کسب‌وکار و حمایت از منافع شرکت‌های مهندسی مشاور در سراسر جهان فعالیت می‌کند.

فیدیک برای سهولت در تشخیص و استفاده از قراردادهای خود، هر یک از نمونه قراردادها را با رنگی متمایز مشخص کرده است:

کتاب قرمز: مناسب برای قراردادهای ساخت‌وساز که طراحی توسط کارفرما انجام شده است.

کتاب زرد: برای پروژه‌هایی که طراحی و ساخت توسط پیمانکار انجام می‌شود.

کتاب سبز: فرم کوتاه قراردادی برای پروژه‌های کوچک با ارزش سرمایه‌گذاری کم.

کتاب نقره‌ای: مناسب برای پروژه‌هایی که پیمانکار، مسئولیت کامل طراحی، تامین تجهیزات و ساخت را بر عهده می‌گیرد.

کتاب طلایی: مناسب برای پروژه‌هایی که شامل طراحی، ساخت و بهره‌برداری هستند.

ساجده عزیزی و همکاران ـــــــ

حل‌وفصل اختلافات از طریق رسیدگی حقوقی، اختلافات به روش‌های دوستانه مانند کارشناسی، دادرسی خصوصی، میانجی‌گری و داوری حل‌وفصل می‌شود (شیروی، ۱۴۰۲: ۵۷).
در این بخش، به بیان شباهت‌ها و تفاوت‌های کمیته دائمی پیشگیری و رسیدگی به اختلاف با شیوه‌های جایگزین حل اختلاف می‌پردازیم.

۳-۲-۱) مقایسه کمیته دائمی و کارشناسی

در برخی قراردادها، طرفین ترجیح می‌دهند که برخی از مسائل و مشکلاتی را که عمدتاً جنبه فنی و حرفه‌ای داشته و مستلزم اظهارنظر قضایی و حقوقی نیست، به کارشناس ارجاع دهند. نظر کارشناسی، لازم‌الاجرا نیست و معمولاً ناظر به بررسی موضوعی یک جنبه از مسئله مورد اختلاف است. این روش، یا در قرارداد پیش‌بینی می‌شود و یا طرفین بعداً در مورد آن توافق می‌کنند (شیروی، ۱۴۰۱: ۵۵۲).

در خصوص شباهت‌های روش کارشناسی و کمیته، می‌توان گفت که نظر هیچ یک از این دو نهاد برای طرفین الزام‌آور نیست؛ هرچند طرفین می‌توانند بر قاطع بودن نظریه کارشناسی توافق کنند، اما بدون تصریح، نظر کارشناسی فی‌نفسه لازم‌الاجرا نیست. به همین دلیل، درصورتی‌که طرفین نظریه کارشناسی (البته در چنین حالتی، رسیدگی کارشناسی حکم داور پیدا می‌کند) را نپذیرند، از سایر طرق حل‌وفصل اختلاف، بهره می‌جویند. در کمیته نیز در صورت عدم توافق بر نظر کمیته، طرفین به لایه‌های بعدی حل‌وفصل اختلاف مندرج در سند همسان پیمان‌های EPC توسل می‌جویند.

شباهت بعدی این است که در کارشناسی، عمدتاً مسائلی که جنبه فنی و تخصصی داشته باشند مورد رسیدگی قرار می‌گیرند و رأی کارشناسی، حاوی اظهارنظرات تخصصی است. در ارجاع اختلافات به کمیته نیز درصورتی‌که موضوع، حاوی مسائل فنی و تخصصی باشد، کمیته با بهره‌گیری از نظرات تخصصی مراجع فنی و استناد به آن‌ها و در صورت لزوم، با ارجاع موضوع به کارشناس بی‌طرف، به موضوع رسیدگی کرده و نظر خود را اعلام می‌کند.
از جمله تفاوت‌های این دو نهاد، اجباری و اختیاری بودن آن‌ها است. به تصریح سند همسان

ساجده عزیزی و همکاران ـــــــ

نظر خود را به طرفین اعلام کند.

در دادرسی خصوصی، هدف اصلی صدور حکم نیست؛ بلکه تبیین جنبه‌های قضایی موضوع مورد اختلاف برای طرفین و ایجاد چشم‌اندازی از جایگاه آن‌ها در مسئله مورد نظر برای رسیدن به مصالحه با پیش‌بینی رأی قاضی در فرض رسیدگی دعوا در دادگاه است و به طرفین کمک می‌کند تا با درک بهتر جایگاه خود در اختلاف مطروحه، به تصمیمات صحیح‌تری نائل آیند. اما کمیته دائمی، به ارائه و اعلام نظرات خود به طرفین مبادرت می‌ورزد و نقش گفت‌وگوی طرفین در این مرحله از رسیدگی، چندان بارز نیست.

تفاوت دیگر این است که در جلسات دادرسی خصوصی، نمایندگان و وکلای طرفین حضور دارند و وکلا به ارائه دفاعیات می‌پردازند و پس از دفاعیات، نمایندگان طرفین در حضور ثالث بی‌طرف، به گفت‌وگو می‌پردازند. اما در کمیته دائمی، چنین جلسات رسیدگی به معنای خاص تشکیل نمی‌شود و صرفاً اعضای کمیته در جلسه مربوط به خود، به بررسی موضوع مورد اختلاف پرداخته و نظرشان را اعلام می‌کنند.

۳-۲-۳) مقایسه کمیته دائمی و میانجی‌گری

میانجی‌گری[9] روشی است که در آن، شخص ثالثی سعی دارد اختلافات میان طرفین را بدون ارائه راه‌حل خاصی فیصله دهد. نظر میانجی، هیچ‌گونه قدرت الزامی نداشته و جنبه مشورتی دارد و طرفین در حل اختلاف، ملزم به اطاعت از آن نیستند (ضیایی بیگدلی، ۱۴۰۰: ۴۹۱).

هرچند از این عبارت برداشت‌های گوناگونی می‌شود و در سطح بین‌المللی، برای این اصطلاح یکپارچگی معنایی وجود ندارد (Pritchard and Scriven, 2011: 116)، اما در اکثر برداشت‌ها، بر حضور شخص ثالثی به‌عنوان آشتی‌دهنده (بدون ارائه راه‌حل از سوی او) تأکید شده است.

شباهت کمیته دائمی و میانجی‌گری، عدم امکان تحمیل نظرات بر طرفین است. میانجی‌گر، تنها مجاز است تلاش کند طرفین به راه‌حلی دوستانه برسند و نمی‌تواند راه‌حلی را بر طرفین تحمیل کند. کمیته دائمی نیز چه در مقام پیشگیری از اختلاف و ارائه نظرات مشورتی، و چه در مقام

9. Mediation

ساجده عزیزی و همکاران ـــــــ

در کمیته دائمی، جنبه داوری نداشته و طرفین پیمان، در پذیرش و رد نظرات کمیته، مخیّر هستند.

بنابراین، از مهم‌ترین تفاوت‌های دو نهاد، لازم‌الاجرا بودن رأی داوری و متعاقباً، امکان تقاضای اجرای آن بدون به‌کارگیری سایر روش‌های حل‌وفصل اختلاف است؛ درحالی‌که نظرات کمیته قابلیت الزام‌آور نداشته و طرفین یا یکی از آن‌ها می‌توانند نظرات اعلام‌شده را نپذیرند و به سایر روش‌های پیش‌بینی‌شده در ماده ۷۵ شرایط عمومی برای حل اختلاف توسل جویند. البته در یک حالت، طرفین ملزم به تبعیت از نظرات کمیته برای مدت محدودی هستند. در صورت عدم پذیرش نظرات کمیته از سوی یکی از طرفین و توسل به مراجع بعدی حل اختلاف مندرج در سند، نظر کمیته تا زمان اظهارنظر آن مراجع، برای طرفین ملاک عمل خواهد بود. این امر، برای جلوگیری از تعطیلی پروژه در این بازه، ضروری است.[۱۰]

همچنین رأی داور، دارای اعتبار امر مختوم بوده و پس از اینکه رأی توسط داور صادر شود، امکان طرح مجدد آن در هیچ مرجع رسیدگی دیگری (اعم از داوری و غیره) وجود نخواهد داشت؛ زیرا مراعات نظم عمومی می‌طلبد که برای هر دعوایی، نقطه پایانی وجود داشته باشد و مسیر رسیدگی به دعوا نامتناهی نباشد (مافی و تاری، ۱۳۹٤: ۱۵۰ و ۱۵۱). این در حالی است که نظر کمیته، واجد اعتبار امر مختوم نیست و می‌توان برای بررسی مجدد همان موضوع، به سایر شیوه‌های حل اختلاف نیز توسل جست.

تفاوت بعد، در شرایطی قابل بررسی است که طرفین در مورد شخص ثالث (سرداور در داوری و رئیس کمیته در کمیته دائمی) به توافق نرسند. در صورت عدم حصول توافق در خصوص شخص ثالث، نهاد تعیین سرداور، دادگاه است، اما در کمیته دائمی برای حل این اختلاف، سازوکار ویژه‌ای وجود دارد. در این شرایط، کارفرما موظف است ظرف ١٤ روز، حداقل ۳ نفر بی‌طرف را به پیمانکار معرفی کند تا وی ظرف ۷ روز، یک نفر از میان آن‌ها را به‌عنوان نفر سوم با سمت رئیس کمیته انتخاب نماید.

آیین رسیدگی و قانون حاکم در داوری و کمیته دائمی نیز از وجوه تفاوت این دو نهاد است.

---

۱۰. مهم‌ترین مصداق عمل به نظرات کمیته تا تعیین تکلیف نهایی موضوع مورد اختلاف، موضوع تغییر کار است.

ساجده عزیزی و همکاران ـــــــ

اختلاف، می‌تواند در موضوع دخیل شود.

این مقایسه‌ها، اصالت کمیته دائمی پیشگیری و رسیدگی به اختلاف و تمایز آن از سایر روش‌های حل اختلاف را به خوبی بر ما روشن می‌سازد. ضمن اینکه اساسی‌ترین ویژگی متمایزکننده کمیته دائمی از تمام شیوه‌های جایگزین حل اختلافات ذکرشده، این است که کمیته، وظیفه‌ی منحصربه‌فرد و ویژه‌ی ارائه نظر مشورتی را دارا است و مکلف می‌باشد در خصوص مواردی که احتمال می‌رود در آینده منجر به بروز اختلاف بین طرفین شود، نظر مشورتی ارائه دهد. طرفین نیز می‌توانند در خصوص مواردی که لازم می‌دانند، از کمیته نظرات مشورتی بخواهند.

۴. مزایا و معایب حل اختلاف در کمیته

کمیته، تأثیر قابل‌توجهی بر روند حل‌وفصل اختلافات بین طرفین دارد. اما محدودیت‌ها و چالش‌هایی نیز دارد که باید در نظر گرفته شوند.

از جمله مزایای حل‌وفصل اختلاف از طریق کمیته، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. **گسترش فضای مذاکره**: پیش‌نیاز طرح موضوع اختلاف در کمیته، این است که ابتدا طرفین در فضایی غیررسمی با یکدیگر مذاکره کنند. این امر می‌تواند به کاهش موارد ارجاعی به کمیته، حفظ روابط و حل‌وفصل اختلافات از طریق مذاکره کمک کند تا طرفین به توافق دست یابند. همچنین، تأکید بر مذاکره، به حفظ روابط تجاری و حرفه‌ای بین طرفین کمک می‌کند و موجب می‌شود تا اختلافات جزئی، به اختلافات اساسی و پیچیده تبدیل نشوند؛ زیرا در حل موضوع مورد اختلاف از طریق مذاکره، راه‌حل موردنظر، الزاماً حقوقی نیست و صرف توافق طرفین در آن خصوص کافی است. این روش، می‌تواند منجر به تقویت روابط طرفین و پیشگیری از اختلافات آتی نیز شود.

۲. **تخصصی بودن**: اعضای کمیته معمولاً دارای تجربه و تخصص در زمینه‌های مرتبط هستند؛ بنابراین می‌توانند نظرات فنی و حرفه‌ای ارائه دهند که به تصمیم‌گیری بهتر کمک کند. در جزء ۲ بند ۱ ماده ۷۵ به کمیته فنی و کارشناسانی اشاره شده که در صورت تخصصی بودن موضوع از حیث فنی، مالی و حقوقی، کمیته می‌تواند موضوع را برای تصمیم‌گیری به آن‌ها ارجاع

ساجده عزیزی و همکاران ـــــــ

در آینده و اخذ پروژه‌های جدید حداکثری شده و جایگاه استراتژیک بیابد. در واقع عدم خروج اختلاف از این مرحله و مطرح نشدن آن نزد هر نهاد حل اختلاف خارجی، ضامن اعتبار طرفین در عمل به تعهدات خود و حفظ خوشنامی در صنعت است. این موضوع اگرچه قابل اندازه‌گیری مستقیم مالی نیست، اما ارزشی بسیار بالا برای طرفین دارد.

از جمله معایب حل‌وفصل اختلاف از طریق کمیته نیز می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. **عدم الزام‌آوری**: نظر کمیته برای طرفین الزام‌آور نیست؛ بنابراین ممکن است یکی از طرفین، با وجود پذیرش این نظر که منجر به عدم ارجاع موضوع به سایر مراجع حل‌وفصل اختلاف می‌گردد، مطابق نظر اعلام‌شده از سوی کمیته عمل نکند. یکی از نقدهای اساسی پیمان حاضر، عدم پیش‌بینی ضمانت‌اجرا برای طرفی است که با وجود پذیرش نظر کمیته، مطابق آن عمل نمی‌کند. به نظر می‌رسد در چنین حالتی، می‌بایست مستنکف را از طریق دادگاه به اجرای تعهد ملزم کرد؛ امری که به طولانی شدن فرآیند حل اختلاف می‌انجامد (مجموعه مقالات همایش، ۱۳۹۹: ۱۶۰).

۲. **احتمال عدم حل‌وفصل اختلاف و اتلاف زمان**: مطابق متن پیمان، کمیته مکلف به رسیدگی موضوعات ارجاعی است، لکن طرفین را موظف به پذیرش نظر کمیته ندانسته است. بنابراین، ممکن است با وجود رسیدگی کمیته، طرفین نظر آن را نپذیرند و به مراحل بعدی حل‌وفصل اختلاف توسل جویند. در این شرایط، از نظر زمانی، موضوع مورد اختلاف با تأخیر مواجه شده و گویی صرفاً مرحله‌ای بی‌فایده را در کمیته طی کرده است. همچنین تأخیر در حل‌وفصل اختلافات، می‌تواند هزینه‌های اضافی را بر پروژه و هر یک از طرفین تحمیل کند.

۳. **نیاز به همکاری متقابل طرفین**: اگر یکی از طرفین در ارجاع موضوع به کمیته یا پذیرش نظر کمیته، همکاری لازم را با طرف دیگر به عمل نیاورد، فرآیند رسیدگی توسط کمیته با دشواری بیشتری روبه‌رو خواهد بود. این مشکل در مسیر حل اختلاف داوری یا دادگاه به چشم نمی‌خورد.

٤. **عدم وجود رویه مشخص**: عدم وجود رویه مشخص برای بررسی و رسیدگی به اختلافات در کمیته و همچنین بدیع بودن آن، می‌تواند منجر به عدم انسجام در تصمیم‌گیری‌ها و نتایج متفاوت برای موارد مشابه شود. در متن پیمان، مبنای تصمیم‌گیری کمیته مشخص نشده و به نظر می‌رسد تنها متن شرایط عمومی و خصوصی پیمان و نظرات اعضای کمیته مبنای

ساجده عزیزی و همکاران ـــــــ

با اشراف بر سیر تصمیمات فنی و مالی، از بروز اختلافات پرهزینه جلوگیری کند.

از منظر کارکردی، کمیته دائمی واجد دو نقش مکمل است: نخست، نقش پیشگیرانه که به موجب آن کمیته مکلف است در صورت مشاهده زمینه‌های بالقوه اختلاف، موضوع را به اطلاع طرفین برساند و پیشنهاد اصلاح یا تفسیر ارائه دهد و دوم، نقش رسیدگی‌کننده که در صورت بروز اختلاف بالفعل، با استفاده از ظرفیت کارشناسان فنی و حقوقی، نظر خود را به‌عنوان رأی غیرالزام‌آور، اما راهگشا، اعلام می‌کند. این دو نقش، موجب می‌شود کمیته به‌جای نهادی صرفاً قضایی، به سازوکاری مدیریتی و راهبردی برای کنترل اختلافات در پروژه‌های نفتی تبدیل شود.

تحلیل تطبیقی نشان می‌دهد که گرچه الگوی کمیته با هیأت حل اختلاف فیدیک (DAB)[14] همسانی دارد، اما در صنعت نفت ایران با اهدافی فراتر از داوری یا میانجی‌گری صرف ایجاد شده است. در فیدیک، هدف اصلی کاهش بار داوری و تسریع در حل اختلافات است، درحالی‌که در مدل وزارت نفت، کمیته علاوه بر این، ابزاری برای نظارت مستمر بر حسن اجرای پیمان، حفظ توازن منافع کارفرما و پیمانکار و جلوگیری از توقف پروژه‌های ملی محسوب می‌شود. از این حیث، کمیته در نظام EPC وزارت نفت را باید نه فقط «ابزار حل اختلاف»، بلکه «ابزار تنظیم‌گری»[15] دانست که در پی نهادینه‌سازی نظم و انضباط قراردادی در اجرای پروژه‌های کلان است.

از دیدگاه اقتصادی و مدیریتی نیز ایجاد کمیته دائمی در پروژه‌های نفت و گاز، به‌ویژه در قراردادهای EPC که در آن تأخیر، تغییر یا اختلاف طرفین در صورت‌وضعیت‌ها امری اجتناب‌ناپذیر است، می‌تواند به‌طور مستقیم از اتلاف منابع مالی جلوگیری کرده و استمرار جریان سرمایه و عملیات را تضمین کند. هزینه‌های تأسیس و نگهداری کمیته در مقایسه با هزینه‌های توقف پروژه، داوری بین‌المللی یا دادرسی بسیار ناچیز است؛ از این رو، کمیته را می‌توان از مصادیق «نهادهای کارآمد اقتصادی در بستر حقوقی» تلقی کرد که با رویکرد تحلیل اقتصادی حقوق نیز توجیه‌پذیر است.

با وجود این، ارزیابی نهادی کمیته در وضعیت فعلی نشان می‌دهد که فقدان آیین رسیدگی

14. Dispute Adjudication Board
15. Regulatory Mechanism

ساجده عزیزی و همکاران ـــــــ

قراردادی وزارت نفت، اختلافات معمولاً ترکیبی از عوامل فنی (مانند تأخیر در تأمین تجهیزات یا تغییر در طراحی)، مالی (مانند تعدیل قیمت یا پرداخت‌های مرحله‌ای) و مدیریتی (نظیر سوءتفاهم‌های ناشی از اجرا) هستند. از این رو، وجود نهادی با ترکیب تخصص‌های چندگانه و صلاحیت مشورتی مستمر، نه‌تنها کارکرد حقوقی، بلکه کارکرد اقتصادی و اجرایی نیز دارد. تحلیل اقتصادی نهاد کمیته نشان می‌دهد که استفاده از آن می‌تواند هزینه توقف پروژه‌ها و ارجاع به داوری را به‌صورت چشمگیر کاهش داده و از اتلاف منابع ملی ناشی از اختلافات قراردادی جلوگیری کند.

با این حال، یافته‌ها نشان می‌دهد که کمیته در وضعیت فعلی با چالش‌هایی مواجه است. از جمله، فقدان آیین رسیدگی مدون و سازوکار شفاف برای پرداخت حق‌الزحمه اعضا که استقلال نهادی آن را تهدید می‌کند. همچنین، در نبود نظام ثبت و انتشار تصمیمات، امکان شکل‌گیری رویه‌های حقوقی منسجم در حوزه EPC نفت و گاز فراهم نشده است. در نتیجه، این نهاد اگرچه از حیث نظری ظرفیت ارتقای نظام حل اختلافات نفتی را دارد، اما از نظر نهادی نیازمند بازطراحی در سه محور اصلی است:

– نهادینه‌سازی جایگاه کمیته در چرخه مدیریت پروژه‌های نفتی و گازی از طریق الزام کارفرمایان اصلی (نظیر شرکت ملی نفت ایران و شرکت‌های تابعه) به تشکیل مؤثر و واقعی کمیته‌ها؛

– تدوین آیین‌نامه اجرایی اختصاصی برای کمیته‌های نفت و گاز که فرآیند رسیدگی، صلاحیت‌ها، نحوه تعامل با مشاوران فنی و حدود الزام‌آوری تصمیمات را به‌طور شفاف مشخص کند؛

– ایجاد بانک داده ملی از تصمیمات کمیته‌های EPC در پروژه‌های نفتی به‌منظور استخراج رویه‌ها، کاهش تکرار اختلافات مشابه و تقویت پیش‌بینی‌پذیری حقوقی برای سرمایه‌گذاران و پیمانکاران خارجی.

نتیجه مهم دیگر این پژوهش آن است که کمیته دائمی، می‌تواند به‌عنوان ابزار سیاست‌گذاری در راستای حکمرانی قراردادی صنعت انرژی ایران ایفای نقش کند. در شرایطی که بخش

ساجده عزیزی و همکاران ـــــــ

جستارهای نوین حقوق اداری، شماره ۲، صص ۲۲۹-۲۵۶.

۸. برومند، بی‌بی فاطمه؛ شهبازی‌نیا، مرتضی و اصغر عربیان (۱۳۹۹). «حسن‌نیّت آیینی طرفین داوری (مطالعه تطبیقی در حقوق ایران و انگلیس»، *فصلنامه پژوهش‌های حقوق تطبیقی*، دوره ۲۴، شماره ٤، صص ۱-۲٤.

۹. حسین‌پور، محمدجواد و علی انصاری (۱٤۰۳). «تعیین اولیه صلاحیت داوری توسط دادگاه ملی»، *فصلنامه پژوهش‌های حقوق تطبیقی*، دوره ۲۸، شماره ٤، صص ۱-۳۰.

۱۰. شیروی، عبدالحسین و محمدجواد عبداللهی (۱۳۹۷). «حل‌وفصل مسالمت‌آمیز اختلافات بازرگانی به روش شبه‌دادرسی»، *مجله مطالعات حقوقی دانشگاه شیراز*، دوره ۱۰، شماره ۲، صص ۱٦۳-۱۸۸.

۱۱. صفری، محسن و آرش بادکوبه هزاوه (۱٤۰۰). «دامنه اعتبار و الزام‌آوری تصمیمات هیأت‌های حل‌اختلاف قراردادی وزارت نفت با تأکید بر داوری‌پذیری اختلافات درباره اموال شرکت‌های دولتی»، *مطالعات حقوق انرژی*، دوره ۷، شماره۱، صص ۱۵۱-۱۷۷.

۱۲. مافی، همایون و حسین تاری (۱۳۹٤). «اعتبار امر مختوم آرای داوری در حقوق ایران و آمریکا»، *پژوهش‌های حقوق تطبیقی*، دوره ۱۹، شماره ٤، صص ۱٤۹-۱۷۲.

۱۳. یعقوبی مقدم، آرمان؛ غلام‌پور ویشکائی، محمد و محمد یار ارشدی (۱٤۰۲). «روش‌های حل‌وفصل اختلافات در قراردادهای فیدیک»، *مجله تمدن حقوقی*، دوره ٦، شماره ۱۷، صص ۱۰۵-۱۲۰.

پ) پایان‌نامه‌ها

۱٤. انیسی، الهام (۱۳۸۹). **حل‌وفصل اختلافات در قراردادهای پیمانکاری بین‌المللی با تأکید بر شرایط قراردادهای ساخت فدراسیون بین‌المللی مهندسان مشاور (فیدیک)**، پایان نامه برای اخذ مدرک کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران.

ساجده عزیزی و همکاران ـــــــ

B) Articles

28. Asadollah Ranjbar,A. & Arjmand,A. & Hadavand, M. (2021). "Claims procedure in the FIDIC EPC contract sample and its comparison with the Iranian oil industry specific sample", *Jostarhaye Novin Hoghogh Edari*, 2, pp. 229-256.
29. Boromand, M. & Shahbaziniya, M. & Arabiyan, A. (2021). "Hosne niyate Aeinie Tarafein Davari (Motalee Tatbighi dar hoghoghe Iran va England)", *Comparative Law Researches Quarterly*, 24(4), pp. 1-24. [In Persian]
30. Hossein pour, M. & Ansari, A. (2024). "Early Determination of Arbitral Jurisdiction by the National Court", *Comparative Law Researches Quarterly*, 28(4), pp. 1-30.
31. Shiravi, A. & Abdollahi, M. (2018). "Hal o Fasle Mosalemat Amize Ekhtelafate Bazargani Be raveshe Shebhe Dadrasi", *Academic Journal of Legal Studies University of Shiraz*, 10(2), pp. 163-188.
32. Safari, M. & Badkoubeh Hazaveh, A. (2021). "Scope of Validity and Being Binding of Dispute Resolution Board's Decisions in Oil Ministry with Emphasis on Arbitrability of Disputes Related to State-Owned Companies' Property", *Energy Law Stud*, 7(1), pp. 155- 171.
33. Mafi, H. & Tari, H. (2016). "Validity of Res Judicata of Arbitration Awards in the Iranian and American", *Comparative Law Researches Quarterly*, 19(4), pp. 149-172.
34. Yaghobi Moghadam, A. & Gholampor Vishkaei, M. & Yararshadi, M. (2024). "Methods of Resolving Disputes in FIDIC Contracts", *Legal Civilization*, 6(17), pp. 105-120.

C) Dissertations

35. Anisi, E. (2010). **Dispute Resolution in International Contracting Contracts with Emphasis on the Terms of Construction Contracts of the International Federation of Consulting Engineers (FIDIC)**, Faculty of Law and Political Science, Allameh Tabatabaei University, Tehran, Iran.

D) Rules

36. General conditions of EPC contracts for industrial projects (2024)
37. Shiveh Nameye Hale Ekhtelafhaye Gharardadiye Sanaate Naft (2014) [In Persian]